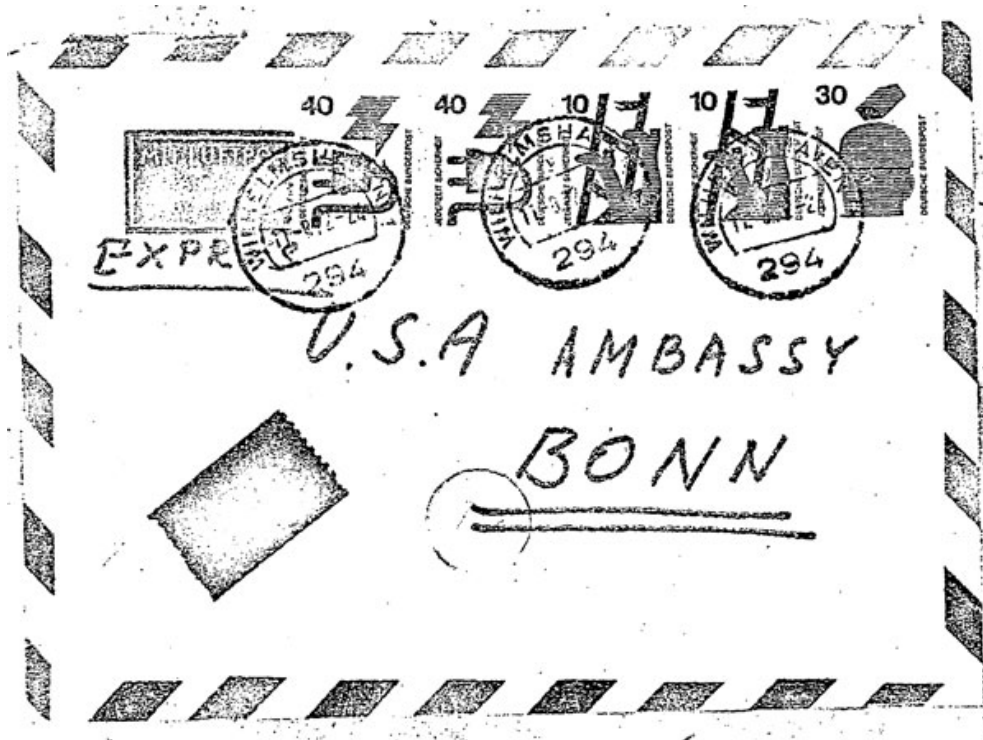

Een spion tijdens de Poolse Crisis: doorslaggevend?

Spion Ryszard Kukliński en de impact van zijn informatie op Amerikaanse besluitvorming tijdens de Poolse Crisis (1980-1981).

Bachelorscriptie

Maril de Man

Studentnummer: 5491401

Opleiding: Geschiedenis

Vak: Ges: Eindwerkstuk BA (GE3V14054)

Begeleider: Marloes Beers

Aantal woorden: 8785

Utrecht, 20 januari 2017

Universiteit Utrecht

Samenvatting

Op basis van de combinatie van oudere en recentelijk gedeclassificeerde documenten en memoires wordt in deze scriptie de status die de Poolse kolonel en Amerikaanse spion Ryszard Kukliński geniet geproblematiseerd. Waar zijn informatie namelijk steevast als doorslaggevend en cruciaal bestempeld wordt, is er nauwelijks onderzoek verricht naar de directe invloed van Kukliński's informatie op het Amerikaanse beleid tijdens de Poolse Crisis van 1980-1981. In deze scriptie wordt deze invloed op twee sleutelmomenten geanalyseerd door ten eerste de vraag te stellen naar wat de informatie die Kukliński stuurde precies was, ten tweede wat het beleid van de Amerikanen richting Polen was voordat zij die 'cruciale' informatie in handen hadden en ten derde, hoe het beleid daarna was veranderd – of juist niet. De belangrijkste bevindingen op basis van deze analyses zijn dat:

- De Amerikaanse regering met scepticisme omging met de informatie die Kukliński doorspeelde. De informatie werd niet altijd vertrouwd of serieus genomen.
- De CIA ook andere bronnen had (zoals satellietbeelden) en hierdoor informatie gelijkwaardig aan dat van Kukliński soms eerder in handen had.
- De Amerikaanse regering liever een interne oplossing van de Poolse Crisis zag dan een buitenlandse interventie van de Sovjets. De voorbereidingen van de staat van beleg gingen gepaard met een "silent approval" van de Amerikanen, dus Kukliński's informatie heeft hier geen invloed gehad op het beleid.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat de informatie van Kukliński de Amerikanen inderdaad op een unieke, goed ingelichte positie bracht. Echter, hoe dringend de informatie ook was: drastische veranderingen in het beleid zijn niet te zien. Kukliński heeft gezorgd voor deze unieke positie, maar doorslaggevend was zijn informatie niet.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inleiding	4
<i>Relevantie</i>	4
<i>Benaderingen van Kukliński's rol in de Amerikaanse besluitvorming</i>	5
<i>Visies op besluitvorming</i>	6
<i>Dit onderzoek</i>	7
Hoofdstuk 1: Carter: voorzichtigheid bij uitstek.	9
<i>Inleiding: Juli-December 1980</i>	9
<i>Informatie van Warschau naar Washington</i>	9
<i>Het oorspronkelijke beleid van de regering-Carter</i>	11
<i>Het beleid van de regering-Carter na de informatie van Kukliński</i>	12
<i>Deelconclusie</i>	14
Hoofdstuk 2: Reagan: telt een gewaarschuwd mens voor twee?	16
<i>Inleiding: September-December 1981</i>	16
<i>Informatie van Warschau naar Washington</i>	16
<i>Het oorspronkelijke beleid van de regering-Reagan</i>	19
<i>Het beleid van de regering-Reagan na de informatie van Kukliński</i>	20
<i>Deelconclusie</i>	22
Conclusie	23
Literatuurlijst	25
<i>Primaire bronnen</i>	25
<i>Literatuur</i>	26

Inleiding

Het einde van de Koude Oorlog in november 1989 wordt gesymboliseerd door de val van de Berlijnse Muur. Deze gebeurtenis kwam echter niet uit de lucht vallen. De Poolse Crisis die van 1980 tot 1981 woedde, wordt vaak gezien als het “begin van het einde” van het communisme in Oost-Europa. Massale stakingen en de vakbond *Solidarność* (Solidariteit) zorgden namelijk voor het wankelen van het communisme in het grote, centrale en dus belangrijke Polen. In deze crisis speelde, zo mogen we de Central Intelligence Agency (CIA) geloven, de Poolse kolonel Ryszard Kukliński, een belangrijke rol. Hij leverde informatie over de vorderingen van de crisis aan de Amerikaanse inlichtingendienst en maakte foto's van belangrijke Poolse documenten. Deze specifieke informatie wordt door expert Mark Kramer als “cruciaal” gezien voor de CIA.¹

In 1972 stuurde Kukliński een brief naar de Amerikaanse ambassade in Bonn waarin hij vroeg om een afspraak met een Amerikaanse legerofficier.² Een afspraak kreeg hij, maar met iemand van de CIA die zich uitgaf als legerofficier. Vanaf dat moment begon Kukliński informatie te delen met de CIA.³ Dit bleek waardevol in de jaren van crisis. Na een onaangekondigde prijsverhoging in de zomer van 1980, werden de stakingen namelijk extreem. Een Sovjetinterventie lag op de loer, maar bleef uiteindelijk uit. Er werd gekozen voor een “Poolse oplossing”, wat het uitroepen van de staat van beleg betekende in december 1981 door generaal Wojciech Jaruzelski, premier van Polen en sinds oktober van hetzelfde jaar ook partijleider van de Poolse Verenigde Arbeiderspartij (PZPR).⁴

Relevantie

De crisis lijkt van een afstand een Poolse affaire met eventuele raakvlakken met het beleid van de Sovjet-Unie (SU) en het Warschaupact (WP). Niets is echter minder waar: het had tot een *clash* tussen oost en west kunnen komen in Polen. De Verenigde Staten (VS) en haar Europese bondgenoten maakten zich zorgen over wat er in Polen gebeurde. De crisis vond plaats gedurende de Koude Oorlog die al dertig jaar voortsleepte en waar inmiddels vorderingen waren gemaakt om de spanningen te verlichten. Zo waren de SALT (Strategic Arms Limitation Talks) verdragen getekend in 1972 en 1979, waarmee het produceren van (nucleaire) wapens verminderd moest worden door zowel de VS als de SU. Ook waren de CVSE (Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa) afspraken in het geding. In de Helsinki akkoorden die in 1975 uit deze conferentie waren gevloeid stond onder andere de onschendbaarheid van grenzen hoog op de lijst. Dit recht zou geschonden worden indien een ongevraagde gewelddadige interventie van de Sovjets zou plaatsvinden. Dit zou de akkoorden en verdragen teniet doen.⁵ Los van deze politieke motivatie, zouden er bij een invasie ook economische belangen in het geding zijn. In het ergste geval zou alle handel

¹ Mark Kramer, ‘Colonel Kukliński and the Polish Crisis 1980-1981’ in: *Cold War International History Project Bulletin* (hierna CWIHP) 11 (Washington 1998) 48-59, aldaar 48.

² CIA Freedom of Information Act (hierna FOIA) Electronic Reading Room, Preparing for Martial Law: Through the Eyes of Colonel Ryszard Kukliński, ‘Postcard: 11 August 1972’, gedeclasseerd in 2007, Ryszard Kukliński.

³ Kramer, ‘Colonel Kukliński and the Polish Crisis 1980-1981’, 48.

⁴ Andrzej Paczkowski en Malcolm Byrne, ‘Chronology of Events’ in: Andrzej Paczkowski en Malcolm Byrne, *From Solidarity to Martial Law: The Polish Crisis of 1980-1981* (New York 2007) xxviii-xlvii, aldaar xlii.

⁵ Carter Library, Brzezinski Donated Box 33, ‘SCC on Poland’, 21 oktober 1980, gedeclasseerd in 2000, 4.

tussen de VS en de SU onder embargo gezet worden. Sterker nog, ook de bondgenoten werden geacht om alle export naar de SU te stoppen.⁶ Kortom, een uit de hand gelopen crisis in Polen zou internationale gevolgen kunnen hebben en dit verklaart de grote belangstelling die de VS in de Poolse Crisis had.

Benaderingen van Kukliński's rol in de Amerikaanse besluitvorming

Hoewel er dus Amerikaanse plannen opgesteld waren indien de crisis tot een grootschalig, internationaal conflict uitgroeide, was er geen sprake van escalatie. Als Benjamin Weiser, auteur van de grootste biografie van Kukliński, geloofd mag worden, was dit grotendeels te danken aan Ryszard Kukliński.⁷ Deze scriptie focust op de verdiensten van deze spion. De vraag is namelijk wat de impact van de informatie van Kukliński was op het Amerikaanse beleid. Kramer noemt de rol van Kukliński als spion cruciaal, maar in hoeverre en op welke manier heeft de informatie die hij doorspeelde naar de CIA tijdens de Poolse Crisis het beleid van de VS richting Polen en de SU dan bepaald?

De communicatie tussen Kukliński en de CIA duurde van 1972 tot begin november 1981 en was strikt geheim. Inmiddels is veel informatie in het publieke domein beland. Al in 1997 vond een conferentie plaats in een plaats net buiten Warschau, om meer perspectieven op en ideeën over de Poolse Crisis boven water te krijgen. Voordat de conferentie plaatsvond kwamen voormalig geclassificeerde documenten gestaag vrij, maar vooral in de loop van de conferentie groeide de stapel enorm.⁸ Deze documenten namen vaak de vorm aan van notulen van vergaderingen, maar hiertussen zaten ook enkele brieven van Kukliński aan zijn Amerikaanse contactpersoon *Daniel*.⁹ Ruim tien jaar later, in 2008, besloot de CIA (na enig aandringen) een grotere hoeveelheid documenten vrij te geven over de communicatie.

Al voor het vrijgeven van documenten had de eerdergenoemde Weiser exclusief toegang tot correspondentie. Op basis hiervan en in combinatie met ruim zeventig uur gesprekken met Kukliński schreef hij een 'real life spy-thriller'¹⁰. Dit boek uit 2004, hoewel niet academisch, heeft voor bekendheid van de spion gezorgd. Op basis van de interviews schreef Weiser ook artikelen voor *The Washington Post*. Hierin beschreef hij de band tussen de CIA en Kukliński als '[...] a relationship that turned into one of the most extraordinary and productive intelligence operations ever run by the CIA, providing unparalleled information about the Soviet Union's contingency plans for a conventional war in Europe.'¹¹ Weiser achtte dus de samenwerking tussen Kukliński bijzonder productief en stak zijn bewondering voor de spion niet onder stoelen of banken.

⁶ 'SCC on Poland', 21 oktober 1980, 7.

⁷ Benjamin Weiser, 'Polish Officer was U.S.'s Window on Soviet War Plans', *The Washington Post* (hierna WP), 27 september 1992.

⁸ Malcolm Byrne, 'New Evidence on the Polish Crisis 1980-1981' in: *Cold War History Project Bulletin* 11 (Washington 1998) 3-4, aldaar 3.

⁹ Kramer, 'Colonel Kukliński and the Polish Crisis 1980-1981', 54. "Daniel" was een codenaam voor David Forden, CIA *case officer* en later hoofd van de Sovjet-Unie/Oost-Europa divisie van de CIA. Zie voor meer over Forden Benjamin Weiser, *A Secret Life: The Polish Colonel, his Covert Mission and the Price he Paid to Save his Country* (New York 2004).

¹⁰ Benjamin Weiser, *A Secret Life: The Polish Colonel, his Covert Mission and the Price he Paid to Save his Country* (New York 2004) 1.

¹¹ Weiser, 'Polish Officer was U.S.'s Window on Soviet War Plans', WP.

De nieuwe documenten uit 2008 geven een beter beeld van de waarde van Kukliński, maar het is echter nog een fractie van alle documenten die er zouden moeten zijn, zo betoogt Mark Kramer.¹² Hij is een Amerikaanse historicus en een autoriteit op het gebied van de Poolse Crisis. In de beschrijving die Kramer geeft van de rol die Kukliński speelde in het beleidsbepalingsproces van de VS gebruikt hij naast “cruciaal” ook woorden als ‘invaluable’¹³ en ‘a key member’¹⁴.

In 2011 werd een symposium gegeven ter ere van de inmiddels overleden Kukliński, waarna ook een boekje werd uitgegeven door de CIA. Hierin verscheen een artikel van Benjamin Fischer, voormalig CIA-medewerker en nu werkzaam in het *Center for the Study of Intelligence*. Fischer stipt hierin het debat aan over in hoeverre Kukliński nu een verrader is of juist de ultieme patriot. In de VS werd en wordt hij als held gezien. Maar in zijn moederland zijn de meningen verdeeld. Enerzijds heeft hij Polen gered van een gewelddadige Sovjetinterventie, maar anderzijds was het wel zijn eigen regering die hij verraadde. Belangrijker nog: als Kukliński een patriot is, wat moet de Poolse regering dan met de spionnen die ontdekt worden na het vrijspreken van Kukliński? Ook klakkeloos een pardon verlenen?¹⁵ Het standpunt van Fischer in deze discussie is duidelijk: Kukliński was ‘a super spy’¹⁶. Maar wat geen van de academici lijkt op te vallen, is de manier waarop de rol van Kukliński in de Poolse Crisis steevast als doorslaggevend wordt beschreven. Ook zijn de bewoordingen van Kramer, Fischer en Weiser vrij definitief en geponeerd als feiten. Ruimte voor discussie over de status van Kukliński is er niet. De historiografie is eenzijdig over de rol van Kukliński en heeft een anekdotisch, heroïsch karakter.

Visies op besluitvorming

Om hierachter te komen, moet er verder gekeken worden dan de informatie van Kukliński zelf. Relevant is namelijk de manier waarop er met inlichtingen van de CIA omgegaan werd de Amerikaanse regering. Op hoe dat verliep zijn verschillende visies, waarvan de eersten ontstonden halverwege de jaren '90. In zijn boek *Down With Big Brother* beschrijft de Britse politicus en auteur Michael Dobbs de manier waarop de regering-Reagan (vanaf januari 1981) met de informatie van Kukliński omging als een ‘failure’¹⁷, omdat er volgens hem niet voldoende actie ondernomen werd om de staat van beleg in Polen tegen te houden. Hij denkt dat het gebrek aan actie komt door het volgende:

[...] old-fashioned interagency rivalry. The handful of senior CIA officials who knew about Kukliński's existence were determined not to share their knowledge with anyone else in the U.S. government—even after their source had escaped from Poland.¹⁸

¹² Mark Kramer, ‘US Intelligence Performance and US Policy during the Polish Crisis of 1980-1981: Revelations from the Kukliński Files’, *Intelligence and National Security* 26 (2011) 2-3, 313-329, aldaar 319.

¹³ Kramer, ‘Colonel Kukliński and the Polish Crisis 1980-1981’, 48.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Benjamin Fischer, ‘The Villification and Vindication of Colonel Kukliński’ in: *Preparing for Martial Law: Through the Eyes of Colonel Kukliński, CIA Booklet* (2011) 11-25, aldaar 20.

¹⁶ Fischer, ‘The Villification and Vindication of Colonel Kukliński’, 17.

¹⁷ Michael Dobbs, *Down With Big Brother: the Fall of the Soviet Empire* (New York 1996) 165.

¹⁸ Dobbs, *Down With Big Brother*, 165.

Die samenwerking tussen de afdelingen was er volgens Kramer echter wel: hoewel er geen directe verwijzing is naar Kukliński, wordt er in documenten van Defense Intelligence Agency (DIA) gerefereerd naar de doorgespeelde informatie.¹⁹ Volgens hem zit het probleem niet in het delen van de documenten, maar in het feit dat de informatie niet serieus genomen werd. Douglas MacEachin, voormalig CIA-medewerker, denkt hier net zo over:

[T]he central factor impeding the kind of intelligence product that could have made a difference was the skepticism on the part of both intelligence analysts and policy officials on the willingness and ability of the Polish regime to impose martial law.²⁰

Dit onderzoek

Deze visies op het besluitvormingsproces van de VS vormen het kader van dit onderzoek. Om dit onderzoek te concretiseren, wordt de mate van crucialiteit van de informatie “gemeten” op twee sleutelmomenten. Het eerste moment is december 1980, wanneer de dreiging van Russische interventie het grootst was. Het tweede sleutelmoment is een jaar later, in december 1981. Dit moment omvat voornamelijk de aanloop naar het uitroepen van de staat van beleg, omdat Kukliński begin november naar de VS vluchtte omdat hij ontdekt dreigde te worden.

De sleutelmomenten zijn gekozen op basis van gebeurtenissen in Polen, omdat Kukliński op spannende momenten de meest urgente informatie doorstuurde. Het is dus het interessantst om te kijken naar de beleidsvoering van de VS na het krijgen van deze urgente informatie. Het zijn sleutelmomenten die tweesprongen in de crisis symboliseren: besluiten die onder hoge druk genomen moesten worden en waarbij vaak gekozen moest worden tussen twee kwaden. Op beide momenten was namelijk de dreiging voor een interventie groot en waren de beleidsmakers het niet eens over de reactie van de VS op deze dreiging in Polen. Er stond dus veel op het spel: de opties betroffen enerzijds de kat uit de boom kijken en het risico nemen op een grootschalig bloedvergieten. Anderzijds zouden de Amerikanen het gereedmaken van de troepen kunnen moeten bekopen met een internationale oorlog door provocatie van de Russen.

Elk sleutelmoment vormt een hoofdstuk en in ieder hoofdstuk zal eenzelfde set deelvragen gesteld worden. Ten eerste wat de informatie die Kukliński stuurde was en wie deze informatie ontving. Het is van belang deze informatie zo objectief mogelijk te bekijken: niet met het idee van een “held” in het achterhoofd. Ook is het belangrijk om te weten wie de informatie te zien kreeg. Ten tweede wordt per sleutelmoment uitgezocht wat het beleid ten opzichte van Polen en de SU van de VS was vóór de informatiestroom. Dit beleid heeft dan met name betrekking op politiek en economisch gebied, maar ook acties die ondernomen werden via diplomatische wegen vallen hieronder. Ten derde wordt dan geanalyseerd wat voor veranderingen de informatie teweeg heeft gebracht (of juist niet). Zorgden de meest urgente berichten bijvoorbeeld voor het gereedmaken van meer troepen? Of hielden de beleidsmakers bij de CIA het liever bij informatie vernomen door satellieten?

Het onderzoek zal voornamelijk gebaseerd worden op bronnen uit het *National Security Archive* in Washington. De directeur van dit archief, Malcolm Byrne, stelde samen met Andrzej Paczkowski een bundel met primaire bronnen samen. Hierin staat een selectie memoranda, brieven en berichten die Kukliński doorstuurde die enorm waardevol is.

¹⁹ Kramer, ‘US Intelligence Performance and US Policy during the Polish Crisis of 1980-1981’, 325.

²⁰ Douglas MacEachin, *US Intelligence and the Confrontation in Poland, 1980-1991* (Pennsylvania, 2002) 230.

Bovendien is de collectie die de CIA in 2008 vrijgaf erg waardevol, voornamelijk omdat het regelrechte vertalingen van de – strikt geheime - documenten die Kukliński fotografeerde bevat. Een voorbeeld hiervan zijn de gedetailleerde plannen voor de staat van beleg die de Amerikanen dankzij Kukliński in handen kregen. Ook zijn de memoires van Zbigniew Brzezinski, de nationale veiligheidsadviseur van president Carter, waardevol voor het eerste hoofdstuk. Deze memoires geven inzichten in de meest persoonlijke gesprekken tussen Brzezinski en Carter en schetsen een beeld van hoe beleidsbepaling in het Witte Huis verliep. In het tweede hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van de memoires van minister van Buitenlandse Zaken Alexander M. Haig, Jr. Het gebruik van memoires leidt tot interessante inzichten.

Deze methode is echter niet feilloos. Sommige informatie is nog geclassificeerd en het feit dat de CIA niet bereid is tot het vrijgeven van alle “Kukliński-documenten”, vormt een drempel. Ook zijn memoires nooit objectief, al hoeft dit niet te betekenen dat ze waardeloos zijn. Met deze kanttekeningen in het achterhoofd, valt er dus zeker een interessant onderzoek uit de documenten op te bouwen.

Hoofdstuk 1: Carter: voorzichtigheid bij uitstek.

Inleiding: Juli-December 1980

De stakingen en onrust die Polen overspoelden in de zomer van 1980 bezorgden de Sovjets kopzorgen. De roep om vrije vakbonden zorgde ervoor dat de SU en het WP bang waren voor een domino-effect en hadden daarom besprekingen over het wel of niet interveniëren in Polen. Omdat de Sovjets en de Warschaupactlanden op scherp stonden, stonden de Amerikanen dit ook: een internationaal conflict moest vermeden worden. De dreiging van een militaire interventie was vroeg in het vizier van de Amerikaanse regering: al op 20 juli 1980 verstuurde de CIA een Alert Memorandum met de waarschuwing dat de onrust in Polen zou kunnen leiden tot militaire onderdrukking.²¹

In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de impact van Kukliński's informatie op het besluitvormingsproces van de VS tijdens de periode van juli tot december 1980. Het hoofdstuk begint met een analyse van de informatie van Kukliński. Vervolgens komt in de tweede paragraaf aan de orde wat het beleid was vóór de urgente berichten van Kukliński de VS bereikten. Ten derde zal gekeken worden naar of de Amerikanen na het ontvangen van de informatie anders gehandeld hebben.

Informatie van Warschau naar Washington

In deze paragraaf zal gekeken worden naar de informatie die Kukliński doorspeelde naar de Amerikanen. 'De Amerikanen' heeft slechts betrekking op een kleine club vooraanstaanden in de CIA en het Witte Huis. Een grote rol was weggelegd voor de Pools-Amerikaanse rechterhand van president Carter, de nationale veiligheidsadviseur Zbigniew Brzezinski. De informatie van Kukliński ging verder naar de minister van Buitenlandse Zaken Edward Muskie, de Directeur van de Centrale Veiligheidsdiensten (DCI) Stansfield Turner en Harold Brown, de minister van Defensie.²² Deze vooraanstaanden hadden ook allemaal een afgevaardigde die toegang kreeg tot de informatie en de minister in kwestie vertegenwoordigde bij vergaderingen.

Er waren verschillende manieren waarop deze hoge functionarissen hoogte kregen van de inlichtingen die er waren over de gebeurtenissen in Polen. Bij de eerste manier was Kukliński niet in beeld, want de VS hadden satellieten boven het Oostblok geïnstalleerd die beweging weernamen. CIA-analisten bekeken deze beelden en bij bijzonderheden werd het doorgestuurd naar de DCI. De tweede manier begon juist bij Kukliński in Polen. Hij seinde met krijtstrepen op de muren als er een pakketje lag op een afgesproken plek. Contactpersonen in de Amerikaanse ambassade in Warschau speurden met regelmaat de muren af naar seinen, maar dit zorgde voor verschillende problemen. Het kon bijvoorbeeld uren duren voordat het teken opgepikt werd door de ambassade. Ook was het voor de veiligheid en psychologische toestand van Kukliński geen bevorderend ritueel. In de winter van 1980 kreeg Kukliński daarom een elektronisch apparaat waarmee hij waarschuwingen of informatie via gecodeerde berichten direct kon doorsturen naar de ambassade. Bovendien

²¹ MacEachin, *US Intelligence and the Confrontation in Poland*, 50.

²² Carter Library, Brzezinski Donated Box 33, 'Special Coordination Committee', 23 oktober 1980, gedeclasseerd in 2000, 1. Zie ook Mark Kramer, 'US Intelligence Performance and US Policy during the Polish Crisis of 1980-1981: Revelations from the Kukliński Files', *Intelligence and National Security* 26 (2011) 2-3, 313-329.

kon hij dit apparaat, de “Discus”, overall mee naartoe nemen en vanaf een geschikte plaats seinen.²³ De ambassade stuurde de informatie naar Washington, waar het vertaald werd.

Bekend is dus hoe de informatie van Kukliński aankwam en wie de documenten bekeek. Voor dit sleutelmoment, december 1980, is echter niet precies bekend wát de informatie was die Kukliński doorstuurde. De CIA heeft nauwelijks documenten van voor 1981 vrijgegeven en documenten die wel vrijgegeven zijn, zoals dagelijkse *Situation reports*, zijn er grote stukken tekst zwart gemarkeerd of verwijderd.²⁴ Dit is een probleem, maar gelukkig zijn er oplossingen. Benjamin Weiser kreeg voor zijn boek namelijk (gedeeltelijk) toegang tot de documenten. Weiser geeft een omschrijving van het soort documenten dat Kukliński fotografeerde: persoonlijke brieven aan contactpersoon *Daniel*, notities van vergaderingen, informatie over nieuwe wapens van de Warschaupactlanden. Hij fotografeerde documenten met deze informatie en deed het rolletje in een pakket. Uitwisseling van pakketjes gebeurde iedere twee maanden.²⁵

Het gebeurde echter steeds vaker dat Kukliński’s missies uitgesteld moesten worden omdat de veiligheid van Kukliński in het geding was.²⁶ Kukliński werd een gevaar voor zichzelf door spanning, stress, slaaptkort en slordige fouten. Toen een vriendin van Kukliński overleed, begon de CIA zich zorgen te maken. Er werd in 1980 nagedacht over het verminderen van de druk op de spion:

The CIA weighed a temporary suspension of the operation, for up to six months. Warsaw Station said it believed that with Kukliński’s confidence [...], a brief halt in the operation might upset him, but headquarters wrote to the field: “Do not believe he will react badly to our expression of concern for his well-being, and our suggestion of brief respite.”²⁷

Kukliński wilde niks weten van een pauze, maar gaf aan dat zijn psychologische toestand inderdaad slechter werd. De CIA besloot in 1980 daarom minder druk uit te oefenen en meer persoonlijke brieven te sturen van *Daniel* om Kukliński meer zelfvertrouwen te geven.

Op 13 september schreef Kukliński een brief waarin hij het debat beschreef binnen de Poolse Generale Staf (militaire leiding) over een eventuele capitulatie aan *Solidarność* en hoe groot de kans was op een invasie door de SU.²⁸ Eind oktober schreef Kukliński dat het Poolse leger niet terug zal vechten, mocht er een interventie plaatsvinden. Ook stuurde hij de eerste plannen voor het implementeren van de staat van beleg naar de VS. Weiser bouwt de spanning op naar december, waar Kukliński pas écht belangrijk werd. Op 5 december kreeg de CIA een bericht van Kukliński binnen. ‘*Bardzo pilne*’, zo begon het. Oftewel: Erg dringend.

On the instruction of Defense Minister Jaruzelski [...] the General Staff of the U.S.S.R. Armed Forces in Moscow [agreed] to plan for introducing (under the pretext of exercises) the troops of the Soviet Army, the Army of East Germany and the Czech Army to Poland.²⁹

²³ Weiser, *A Secret Life*, 264 en 181.

²⁴ Zie bijvoorbeeld NSA, Soviet Flashpoints collection, ‘CIA Situation Reports’, 5 december 1980, gedeclareerd in 1999. Uit beleefdheid ingescand door NSA voor mij, in box 51 van de collectie opgeslagen in NSA, Washington.

²⁵ Weiser, *A Secret Life*, 188 en 196.

²⁶ *Ibidem*, 192.

²⁷ *Ibidem*, 196.

²⁸ *Ibidem*, 200.

²⁹ *Ibidem*, 219-220.

Kukliński gaf hierna het aantal divisies dat Polen zou binnenvallen, achttien, en de datum: 8 december.³⁰

Het oorspronkelijke beleid van de regering-Carter

Het bericht van 5 december wordt door zowel Kramer, MacEachin en Weiser als Fischer, Byrne en Paczkowski aangehaald om de relevantie van de spion aan te stippen. Kramer stelt zelfs dat 'It had a profound impact on U.S. policy.'³¹ Daarom zal deze informatie als een soort grenslijn dienen voor deze en de volgende paragraaf. Wat was het beleid van regering-Carter vóór en na het ontvangen van dit dringende bericht? De eerste vraag zal in deze paragraaf, op chronologische wijze, onderzocht worden.

De beschrijving van het beleid van de VS richting Polen moet begonnen worden in 1977. Jimmy Carter werd in dit jaar geïnaugureerd en daarmee kwam ook de Pools-Amerikaanse Brzezinski in dienst als adviseur van de president. Het eerste buitenlandse bezoek van Carter werd naar Polen in december 1977. Ook werd Polen sinds 1978 financieel gesteund om de graantekorten tegemoet te komen. Deze steun werd gezien als een reflectie van 'the Administration's assessment that it was in the interest of the United States to help Poland work its economic problems out on its own.'³² Dit lijkt tegenstrijdig, maar volgens Brzezinski moest het gezien worden als een steuntje in de rug; 'quiet assistance' noemde hij het.³³ In het begin van de crisis, in de zomer van 1980, stuurde Carter een brief naar de Europese bondgenoten om zijn zorgen uit te drukken en aan te zetten op een gezamenlijk beleid. Over de aard van dit beleid, was hij vrij duidelijk.

In my view we in the West have adopted the correct position: to be sympathetic to Polish efforts to reform the system but to urge also restraint by all parties concerned, and particularly to stress that the matter is for the Poles themselves to resolve, without any foreign interference.³⁴

Hij uit zijn sympathie voor de Polen, maar benadrukt –wederom- de gedachte dat de problemen die ze hebben, door henzelf opgelost moeten worden. De frase "without any foreign interference" slaat hier op het feit dat het Westen zich niet moest bemoeien met de Poolse Crisis, maar het is ook een afkeuring van een eventuele invasie van de Sovjets. Het Westen moest proberen zich zo afzijdig mogelijk te houden, om een grootschalig conflict te vermijden. Wel bleef het Westen financiële steun geven aan Polen.³⁵ In de laatste week van september was de houding niet anders. In een vergadering van het *Special Coordination Committee* (SCC) op 23 september werd besloten dat er niks gedaan zou worden dat 'might

³⁰ Ibidem, 220.

³¹ Kramer, 'Colonel Kukliński and the Polish Crisis 1980-1981', 50.

³² Zbigniew Brzezinski, *Power and Principle: Memoirs of the National 1981 Security Adviser, 1977-1983* (New York 1983) 300.

³³ Brzezinski, *Power and Principle*, 464.

³⁴ National Security Archive (hierna NSA), Soviet Flashpoints collection, 'President Carter's Letter to Allies on Poland', 1 september 1980, in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, 81-82, aldaar 81.

³⁵ Brzezinski, *Power and Principle*, 82.

give the appearance to the Soviets that we were trying to stir up the pot.’³⁶ Een maand later was de zaak in Polen dringender geworden. In de SCC-vergadering van 23 oktober werden *contingency plans* opgesteld, rampenplannen voor als het in Polen toch uit de hand zou lopen. Deze vergadering samenvattend, werd er niet besloten zélf actie te ondernemen, maar vooral te zorgen dat de Europese bondgenoten onderling een plan hadden: ‘[A] lot depends on the Allies. If we take actions along these lines and they do nothing, it would be almost worse than doing nothing at all’³⁷, aldus minister van Defensie Harold Brown.

Een sprong naar begin december vertelt een hoop over de impact van Kukliński’s informatie. Zijn urgente bericht kwam binnen op 5 december, maar al op 1 december stuurde Carter nog een brief naar de bondgenoten waarin hij schreef dat zijn regering ‘will take every opportunity to express to the Soviet leaders our deepest concern about any possible military intervention in Poland.’³⁸ Nog belangrijker is de Alert Memorandum die op woensdag 3 december verstuurd werd door de CIA, waarin het volgende staat:

There are indications that the Soviets are increasing preparations for an invasion of Poland. We are aware of preparations for an imminent unscheduled joint services exercise involving Soviet, East German, Polish and possibly Czechoslovak forces. This could be designed to intimidate the Polish leadership and population, but in view of other military activity in the western USSR it could also serve as a cover for intervention.³⁹

Deze informatie kwam voornamelijk van satellietbeelden, want het bericht van Kukliński kwam twee dagen later. Carter bleef voorzichtig na het krijgen van dit memorandum, al gaf hij wel een publiek statement. Hierin is geen harde taal te vinden, maar een herhaling van wat hij eerder gezegd heeft. Zo werd benadrukt dat de VS van mening waren dat de Polen het zelf moeten oplossen, zonder buitenlandse bemoeienis. Ook noemt Carter ‘the most negative consequences for East-West relations’⁴⁰ die een gewelddadige interventie zou hebben. Het doel van de VS was het ophouden of afschrikken van de Sovjets. Afspraken met Europese landen waren ook op basis hiervan, zo beloofde West-Duitsland de SU economische sancties op te leggen in het geval van een invasie. Op 5 december kwam het bericht van Kukliński binnen, dat “a profound impact” op het beleid van de VS zou hebben gehad. In de volgende paragraaf wordt gekeken naar het beleid van de VS na het ontvangen van dit bericht.

Het beleid van de regering-Carter na de informatie van Kukliński

Op 5 december, om negen uur ’s ochtends kwam de informatie van Kukliński aan bij de CIA. DCI Turner belde Brzezinski direct op, waardoor de informatie in het Witte Huis terecht kwam.⁴¹ Deze paragraaf analyseert de gevolgen die het dringende bericht van Kukliński had op het beleid van de Amerikaanse regering.

³⁶ NSA, Soviet Flashpoints collection, ‘Special Coordination Committee, Summary of Conclusions, “Meeting on Poland”, with Attachment’, 23 september 1980, in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, 87-90, aldaar 88.

³⁷ ‘Special Coordination Committee’, 23 oktober 1980, 8.

³⁸ MacEachin, *US Intelligence and the Confrontation in Poland*, 48.

³⁹ NSA, Soviet Flashpoints collection, ‘CIA Alert Memorandum, “Poland”’, 3 december 1980, in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, aldaar 138.

⁴⁰ MacEachin, *US Intelligence and the Confrontation in Poland*, 51.

⁴¹ Brzezinski, *Power and Principle*, 466.

In eerste instantie lijkt de impact van het bericht inderdaad aanzienlijk. Vooral in Brzezinski's memoires wordt benadrukt hoe er acties ondernomen werden naar aanleiding van het bericht. Op 7 december werd een vergadering van het SCC gehouden, gevolgd door een vergadering van het *National Security Council* (NSC), waarbij Brzezinski bij beide aanwezig was. Besloten werd om de president een "sterkere" publieke verklaring af te laten leggen en nog een bericht naar de Europese bondgenoten te sturen.⁴² Een kop in *The New York Times* over deze nieuwe verklaring luidde: 'Russians ready for possible move on Poland, U.S. says', gevolgd door de twijfelachtige zin 'White House issues statement but senior aides say there's still no evidence the Kremlin has decided on intervention'⁴³. Of *The Times* die tweede zin zelf afgeleid heeft is niet duidelijk. Deze zin ondermijnde in ieder geval wel het doel van Carter om een sterker publiek statement te maken omdat het bleek dat de regering ook niet zeker wist of die interventie plaats ging vinden. Het is echter ook mogelijk dat de verklaring zo geformuleerd was omdat de Amerikanen bang waren voor een 'selffulfilling prophecy'⁴⁴ en dat het doel was de Sovjets te ontmoedigen. In de pogingen om de Sovjets af te schrikken past ook Brzezinski's voorstel van een wereldwijde boycot van de handel met de SU.⁴⁵ Ook gaf Brzezinski opdracht tot het opstellen van een lijst van wapens die eventueel naar China getransporteerd zouden kunnen worden.⁴⁶ De boycot bleef echter bij een voorstel en de lijst werd niet uitgewerkt. Ook al was dit wel gebeurd, het bleef een lijst met wapens die *eventueel, in het geval van invasie* zouden worden gestuurd naar *China*. Kortom: geen harde taal. Van groot belang was wel dat de Sovjets het verrassingseffect kwijt waren door de brieven en de publieke statements.

Brzezinski spreekt hierdoor van een 'U.S.-led global reaction'⁴⁷. Deze internationale reactie kon volgens hem zo succesvol geleid worden doordat de CIA zo snel de inlichtingen van Kukliński naar de regering stuurde.⁴⁸ De memoires zijn echter niet de enige bron en er kunnen ook andere conclusies getrokken worden dan die van Brzezinski.

In de notulen van de bovengenoemde SCC- en NSC-vergaderingen komt namelijk minder daadkracht naar voren dan de adviseur wilde doen geloven. Er werd inderdaad gesproken over het proberen te ontmoedigen van de Sovjets en hiertoe werd een bericht naar de bondgenoten opgesteld. President Carter concludeerde in de NSC-vergadering dan ook dat de VS niet de intentie hadden om militair betrokken te raken, maar dat er wel enige politieke en economische maatregelen getroffen moesten worden. Ook hier moesten de VS terughoudend zijn: 'Unfortunately, the more we did unilaterally, the less the Europeans were likely to do. [...] In sum, we were doing some things unilaterally, but these were not high-profile things.'⁴⁹ Na enige discussie werd er geluisterd naar de aanbeveling van minister van Defensie Brown en zijn afgevaardigde Warren Christopher 'to hold off any major action, because to some extent they were "still hesitant about the accuracy of the CIA analysis."⁵⁰

⁴² NSA, Soviet Flashpoints collection, 'Minutes of U.S. Special Coordination Committee Meeting', 7 december 1980, in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, 162-164, aldaar 162.

⁴³ Bernard Gwertzman, 'Russians Ready for Possible Move on Poland, U.S. Says', *The New York Times* (hierna NYT), 8 december 1980, A1.

⁴⁴ 'Special Coordination Committee', 23 oktober 1980, 9.

⁴⁵ Brzezinski, *Power and Principle*, 467.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, 468.

⁴⁹ 'Minutes of U.S. Special Coordination Committee Meeting', 7 december 1980, 163.

⁵⁰ MacEachin, *US Intelligence and the Confrontation in Poland*, 56.

Die twijfel over de betrouwbaarheid van de informatie van de CIA (en dus van Kukliński) komt in Brzezinski's memoires niet voor, maar was er wel degelijk. Hier zijn de volgende voorbeelden van: Kukliński gaf maandag 8 december als datum van invasie. Breznev zou op dat moment samen met zijn minister van Buitenlandse Zaken Andrej Gromyko op staatsbezoek zijn in India en het was niet aannemelijk dat de Sovjets zouden interveniëren wanneer Breznev het land uit was.⁵¹ Bovendien gaf Kukliński aan dat de Sovjets met achttien divisies Polen binnen zouden vallen, wat iets was meer dan de helft van wat de Amerikanen hadden ingeschat. Op de SCC-vergadering van 23 oktober, waarbij dus de rampenplannen opgesteld waren, werd gerekend op minimaal dertig divisies bij een volledige invasie.⁵² Met achttien divisies zou een grootschalige invasie niet mogelijk zijn, tenzij de Polen zelf mee zouden werken. Dit konden de Amerikaanse veiligheidsdiensten en regering zich niet voorstellen.⁵³ Dat een invasie ophanden was werd twijfelachtiger door dit scepticisme over Poolse collaboratie en over de overredingskracht van de Sovjetroepen wanneer zij met maar achttien divisies kwamen.⁵⁴ Er werden wel kleinschalige maatregelen getroffen om de Sovjets te ontmoedigen, maar die trokken de aandacht nauwelijks. Echte actie werd niet ondernomen. Op 8 december zou de geplande invasie plaatsvinden, maar de satellietbeelden gaven geen ongewone beweging weer. Later kregen de Amerikanen gehoor van de Warschaupactvergadering die op 5 december plaatsgevonden had. Kukliński was hierbij niet aanwezig en heeft het daarom niet kunnen melden, maar er was besloten de Polen nog een kans te geven het zelf op te lossen.⁵⁵

Deelconclusie

Uit de beschrijving van Weiser in de eerste paragraaf wordt duidelijk dat Kukliński zijn leven – en dat van zijn familie – op het spel zette voor de informatie die hij doorspeelde aan de Amerikaanse regering. Het hoogtepunt van zijn waarde werd bereikt in december, wanneer hij het – volgens verschillende auteurs – cruciale bericht schreef over de dreiging van een Sovjetinterventie. Uit dit hoofdstuk blijkt echter dat dit bericht nauwelijks cruciaal of doorslaggevend genoemd kan worden. Deze conclusie kan getrokken worden op basis van de drie grootste bevindingen in de tweede en derde paragraaf. Ten eerste was de kern van het beleid van de regering-Carter al vanaf de zomer van 1980 dat de Polen hun problemen zelf moesten oplossen – zonder buitenlandse bemoeienis. Ten tweede beschikten de Amerikanen al over gelijkwaardige informatie over een eventuele invasie voordat Kukliński het dringende bericht stuurde van 5 december. En ten derde de belangrijkste conclusie: het beleid van president Carter was niet anders ná het bericht van Kukliński dan ervoor. Maatregelen waren kleinschalig en er werd met twijfel omgegaan met Kukliński's informatie. Natuurlijk waren de Amerikanen beter op de hoogte van de gebeurtenissen in Polen door Kukliński's informatie, maar de spion kan niet doorslaggevend genoemd worden.

De voorzichtige houding van de regering-Carter tijdens dit sleutelmoment bleek – met de kennis van het heden – op haar plaats. Deze crisis liep met een sisser af. Een jaar

⁵¹ NSA, Soviet Flashpoints collection, 'CIA Situation Report, "Poland"', 8 december 1980, in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, 165-166, aldaar 165.

⁵² 'Special Coordination Committee', 23 oktober 1980, 8.

⁵³ Brzezinski, *Power and Principle*, 466.

⁵⁴ MacEachin, *US Intelligence and the Confrontation in Poland*, 57.

⁵⁵ SAPMO-BArch, J IV 2/2 A-2368, 'Minutes of Warsaw Pact Leadership Meeting in Moscow', 5 december 1980, in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, 141-161.

later werd echter de staat van beleg uitgeroepen in Polen. In het volgende hoofdstuk zal gekeken worden naar dit tweede sleutelmoment in de crisis.

Hoofdstuk 2: Reagan: telt een gewaarschuwd mens voor twee?

Inleiding: September-December 1981

In dit tweede hoofdstuk wordt een sprong van een jaar gemaakt op de tijdlijn van de Poolse Crisis. Dit tweede sleutelmoment omvat de implementering van de staat van beleg door Jaruzelski op 13 december 1981. In de tijd die hieraan vooraf ging stond Polen echter niet stil. De Sovjets en Warschaupactlanden hadden besloten partijleider Stanisław Kania en premier Wojciech Jaruzelski even de tijd te geven om hun problemen zelf op te lossen en de dreiging van een Sovjetinterventie nam hiermee af.⁵⁶ Een mogelijke interventie bleef echter boven het hoofd van de Polen hangen als hun overheid niet snel een “Poolse oplossing” zouden vinden. De stakingen en opstanden hielden hiermee echter niet op. De tegenstellingen tussen Kania en Jaruzelski werden bovendien steeds groter: waar Kania tegen iedere vorm van militair ingrijpen was, werd Jaruzelski steeds militanter. Op 18 oktober 1981 trad Kania dan ook – onder hoge druk – af en werd Jaruzelski premier en partijleider tegelijk.

De VS stonden nog steeds op scherp, hoewel de dreiging voor interventie begin 1981 was afgenomen. Dit stond echter tegenover een toename van berichten over voorbereidingen voor de staat van beleg, waarvan Kukliński in oktober 1980 al de eerste versie van stuurde. In januari 1981 trad Jimmy Carter af en werd Ronald Reagan de nieuwe president van Amerika. Dit betekende ook een nieuwe regering. De nieuwe minister van Buitenlandse Zaken werd Alexander M. Haig Jr., gedecoreerd generaal en voormalig opperbevelhebber van de strijdmachten van de NAVO. Brzezinski werd als nationale veiligheidsadviseur vervangen door Richard Allen. De positie van minister van Defensie werd opgevuld door voormalig ondernemer Caspar Weinberger.

De gebeurtenissen in december 1981 zijn een sleutelmoment, omdat het implementeren van de staat van beleg enorme gevolgen had voor Polen en haar bevolking, maar ook voor Kukliński en zijn rol in de beleidsvorming van de VS. De deelvragen die toegepast zullen worden op dit sleutelmoment zijn hetzelfde als in het vorige hoofdstuk: eerst zal gekeken worden naar wat de informatie was die Kukliński doorstuurde. Ten tweede wordt het beleid van de Amerikaanse overheid geanalyseerd voordat de dringende informatie van Kukliński aankwam. Als laatste wordt dan geanalyseerd wat het uiteindelijke beleid van de VS was, met aandacht voor eventuele veranderingen die aan Kukliński's informatie toegeschreven kunnen worden.

Informatie van Warschau naar Washington

In deze paragraaf wordt gekeken naar de informatie die Kukliński doorstuurde naar de VS over de periode van september tot november 1981. Begin november vluchtte de familie Kukliński uit Polen en zijn berichtgeving stopte hiermee ook automatisch.

De CIA gaf in 2008 veel Kukliński-gerelateerd materiaal vrij van voornamelijk 1981, daarom berust deze paragraaf veel sterker op primaire bronnen dan de vergelijkbare deelvraag in het vorige hoofdstuk. Het eerste memorandum dat relevant is voor dit hoofdstuk verstuurde de CIA naar Haig, Weinberger, Allen en de directeur van de *National Security Agency*, Lincoln D. Faurer op 9 september. De informatie in dit memorandum is

⁵⁶ ‘Minutes of Warsaw Pact Leadership Meeting in Moscow’, 5 december 1980, 141-161.

afkomstig van 'a reliable source who has excellent access in the Polish Ministry of Defense'⁵⁷. Deze bron – Kukliński, zo kan inmiddels met zekerheid gezegd worden – had volgens het memorandum vernomen dat er een nieuw besluit gemaakt werd over de introductie van de staat van beleg in Polen.⁵⁸ Het memorandum bericht verder over de situatie in de regering van Polen, waarbij er een referentie wordt gedaan naar de wens van de Sovjets om Jaruzelski partijleider te maken: 'Allegedly the Soviets suggested the transfer of Jaruzelski to the position of Chairman of the Council of State in order to open the way for the appointment of a hard-line government.'⁵⁹

Ruim een week later, op 18 september, verstuurde de CIA een memorandum met de samenvatting van een vergadering over de staat van beleg. Kukliński had hen voorzien van deze informatie over twee belangrijke vergaderingen van 13 en 14 september. Kukliński gaf een samenvatting van deze vergadering, waarbij vooral de uitspraken van de generaal van het Poolse leger, Florian Siwicki, alarmerend zijn. In het memorandum staat dat 'General Siwicki himself believes that Martial Law, even though already late in implementation, is inevitable and that the sooner it is declared, the better.'⁶⁰ Dit is gebaseerd op wat Kukliński schreef en de CIA-analisten voegden eraan toe hoe serieus deze uitspraak van juist deze persoon was: 'General Siwicki, of all generals in the Ministry of Defense, continues to be the most loyal and devoted collaborator of Jaruzelski.'⁶¹ Verderop in het memorandum wordt beschreven dat de militaire leiding van Polen intensief bezig was de staat van beleg voor te bereiden.

Martial Law wordt in deze scriptie vertaald met de "staat van beleg", maar het kan ook vertaald worden door "noodtoestand" of "staat van oorlog". Vooral de laatste vertaling is wellicht beter van toepassing op de wetten die toegepast zouden worden wanneer de staat van beleg uitgevoerd zou worden. Die plannen had Kukliński – in detail – beschreven, gefotografeerd en op de afgesproken plaats (dat dacht hij) achtergelaten op 14 september.⁶² Dit bleek echter de verkeerde plek te zijn en het bericht kwam niet meteen aan bij de CIA. Dit duurde zelfs drie weken en waarschijnlijk kwamen daarom de gedetailleerde plannen pas op 7 oktober in een rapport van de CIA. In de vorige zin staat "waarschijnlijk", omdat er een paar pagina's missen van het rapport van 7 oktober. Het rapport dat vrijgegeven is, begint namelijk bij pagina drie. Op de pagina's hiervoor zou de distributie van het rapport moeten staan, de bron en de auteur van het rapport. Dit mist, maar toch kan op basis van verschillende redenen gesteld worden dat de informatie afkomstig is van Kukliński. Ten eerste kloppen de data met de informatie die Weiser geeft in zijn boek over de datum van de misplaatsing van de filmrol.⁶³ Op het rapport van de CIA staat dat de informatie gaat over

⁵⁷ CIA FOIA Electronic Reading Room, Preparing for Martial Law: Through the Eyes of Colonel Ryszard Kukliński, 'New Draft Decree on Martial Law and Current Situation in Poland', 9 september 1981, gedeclasseerd in 2008, Clair George (Acting Deputy Director for Operations), 1.

⁵⁸ 'New Draft Decree on Martial Law and Current Situation in Poland', 9 september 1981, 1.

⁵⁹ 'New Draft Decree on Martial Law and Current Situation in Poland', 2.

⁶⁰ CIA FOIA Electronic Reading Room, Preparing for Martial Law: Through the Eyes of Colonel Ryszard Kukliński, 'Memorandum 18 September 1981', 18 september 1981, gedeeltelijk gedeclasseerd in 2008, John H. Stein (Deputy Director of Operations), 2-3.

⁶¹ 'Memorandum 18 September 1981', 18 september 1981, 3.

⁶² Weiser, *A Secret Life*, 343.

⁶³ *Ibidem*, 256-259.

september 1981, en de datum van het rapport zelf is 7 oktober 1981.⁶⁴ Dit kan goed kloppen, want Kukliński kwam er begin oktober achter dat zijn pakketje nooit gevonden was.⁶⁵ Verder staat in het rapport dat het een 'translation of a Polish Armed Forces General Staff document' is, met de classificatie van 'SECRET OF SPECIAL IMPORTANCE'⁶⁶. Dit komt overeen met het soort informatie waar Kukliński toegang tot had en regelmatig kopieerde. Daarnaast zou de classificatie ook van toepassing zijn op deze bron.

De titel van dit vertaalde document is 'On the Status of Preparations of the State in Case of Need to Introduce Martial Law and Basic Effects of this Measure' en hierin staat in detail hoe het land eruit zal zien als de staat van beleg geïmplementeerd moest worden. Zelfs een greep uit de nieuwe wetten en restricties is alarmerend: er kwamen restricties op de vrijheid van beweging, publicatie, geloof, meningsuiting en vergadering. Ook moesten radio's en wapens ingeleverd worden en konden telefoongesprekken opgenomen worden. Bovendien zou de media gecensureerd worden door de staat. Hervormingen zoals het recht op demonstratie werden teruggedraaid. Dit allemaal vastgesteld hebbende, was de militaire leiding in het stadium van voorbereidingen waarbij ze vooral bezig waren met het sociaal-politiek voorbereiden van het volk:

We are chiefly concerned with the psychological preparations of our society to accept this form of defense of the State and its citizens. It would be most dangerous to permit mass insubordination in regard to decisions of the authorities [...]. For this reason we attach great importance to making our daily propaganda militant and preparing it for the period of emergency.⁶⁷

Op de filmrol staat ook een brief van Kukliński aan de CIA. Hierin beschreef hij, omslachtig, de planning voor de datum van de staat van beleg. 'Generally speaking, there are proposals to introduce martial law on a Friday night followed by a work-free Saturday, or on a Saturday night followed by a Sunday. That is when the factories will be closed.'⁶⁸ Ook berichtte hij dat het ministerie een lek verdacht omdat *Solidarność* geïnformeerd was over de plannen van de staat van beleg. Kukliński was bang dat in een onderzoek zijn eigen spionagepraktijken aan het licht kwamen, dus hij deelde mede dat hij genoodzaakt was minder vaak informatie te leveren.⁶⁹

Hierna ging het snel voor Kukliński. Op 2 november was er een nog grotere lek gevonden in het Poolse ministerie van Defensie, die uiteindelijk naar Kukliński zou wijzen. Dit wist hij en na enkele mislukte pogingen werd de familie Kukliński – net op tijd – op 7 november succesvol het land uit geholpen. Op 11 november kwamen ze aan in de VS, ruim een maand voor de implementering van de staat van beleg in Polen.⁷⁰ De berichtgeving stopte dus automatisch hier. In de volgende paragraaf wordt er gekeken naar het beleid van de Amerikanen vóór de informatie van Kukliński.

⁶⁴ CIA FOIA Electronic Reading Room, Preparing for Martial Law: Through the Eyes of Colonel Ryszard Kukliński, 'Intelligence Information Special Report: Current Status of Preparations for Declaration of Martial Law in Poland', 7 oktober 1981, gedeclineerd in 2008, 3.

⁶⁵ Weiser, *A Secret Life*, 264.

⁶⁶ 'Intelligence Information Special Report: Current Status of Preparations for Declaration of Martial Law in Poland', 7 oktober 1981, 3.

⁶⁷ Ibidem, 7.

⁶⁸ 'Message from Ryszard Kukliński to CIA', 15 september 1981, 364.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Weiser, *A Secret Life*, 266-292.

Het oorspronkelijke beleid van de regering-Reagan

In het vorige hoofdstuk was het duidelijk welk moment van berichtgeving gekozen moest worden als grenslijn voor het bekijken van het beleid van de Amerikanen vóór en na de informatie van Kukliński. Voor dit moment is dit wat lastiger te bepalen, omdat Kukliński eigenlijk in al zijn berichtgevingen duidelijk was over wat er ging gebeuren. Er zal dan ook geen specifieke datum aangewezen worden, maar in deze paragraaf zal het beleid van de VS vóór september geanalyseerd worden. Dit zal gebeuren op basis van primaire bronnen en de memoires van minister van Buitenlandse Zaken Alexander Haig, die hij in 1984 schreef.

Een goede manier om het beleid van de regering-Reagan te analyseren, is door het tegenover de regering van Carter te zetten. Dit beleid kan samengevat worden door enerzijds een terughoudende houding om de Sovjets niet uit te dagen, maar anderzijds het ontmoedigen en waarschuwen van de Sovjets door de negatieve gevolgen van een buitenlandse ingreep te benoemen. Hoewel er in januari 1981 een nieuwe regering samengesteld was, werd min of meer dezelfde houding gehandhaafd. Haig sprak van het vertragen en ontmoedigen van de Sovjets en het minimaliseren van de schade die een directe interventie met zich mee zou kunnen brengen.⁷¹ De Europese bondgenoten hadden bij Reagan – net als bij Carter – een belangrijke plaats in het beleid: alle acties die ondernomen zouden kunnen worden, moesten met hen in overeenstemming zijn.⁷² Echter, waar Carter enkele brieven stuurde en de Sovjets publiekelijk probeerde te ontmoedigen, was dit bij de regering-Reagan niet zo duidelijk aanwezig. Op politiek-militair gebied hielden de Amerikanen zich buiten de gebeurtenissen in Polen, maar economische en humanitaire hulp werd nog steeds verleend.⁷³

Het begon Kukliński ook op te vallen dat de Amerikanen afzijdig waren en hij uitte dit in een van zijn brieven. Hij citeerde een Poolse generaal (de naam is verwijderd uit het document) om zijn zorgen te uiten: “The Americans sold us out to Russia.” Without their silent approval, he said, the ‘comrades’ would not act so boldly.⁷⁴ Over deze “silent approval” is veel geschreven. Jaruzelski zou, volgens Mark Kramer, de stilte van de VS hebben geïnterpreteerd als groen licht voor het implementeren van de staat van beleg omdat dit de ‘lesser of two evils’⁷⁵ was.⁷⁶ Uit later onderzoek van Kramer blijkt echter dat Jaruzelski juist een Sovjetinterventie wilde, maar deze simpelweg niet kreeg en daarom de staat van beleg implementeerde. Jaruzelski’s groen licht-verhaal zou dus een mythe geweest zijn om zijn daden te rechtvaardigen.⁷⁷ Hoewel dit een gunstige uitkomst zou zijn voor de Amerikanen, is het niet helemaal een mythe. Zo blijkt uit de zorgen van Kukliński; deze beschuldiging haalde hij niet voor niets aan. Ook blijkt het uit de memoires van Haig. Zijn reactie op de implementering van de staat van beleg was dat ‘We recognized at once that, for the time being at least, martial law, rather than something worse, had been imposed

⁷¹ Alexander M. Haig, JR., *Caveat: Realism, Reagan, and Foreign Policy* (Londen 1984) 239.

⁷² Haig, *Caveat*, 241.

⁷³ Ibidem, 245.

⁷⁴ NSA, ‘Message from Ryszard Kukliński to CIA’, 26 april 1981, deels vertaald door Magdalena Klotzbach. Verdere vertaling door Benjamin Weiser, *A Secret Life: The Polish Officer, His Covert Mission, and the Price He Paid to Save His Country* (New York 2004) 257. Samenvoeging in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, 273-274, aldaar 273.

⁷⁵ Mark Kramer, ‘Jaruzelski, the Soviet Union, and the Imposition of Martial Law in Poland: New Light on the Mystery of December 1981’, in: *CWIHP 11* (Washington 1998) 5-14, aldaar 5.

⁷⁶ Kramer, ‘Revelations from the Kukliński files’, 327.

⁷⁷ Kramer, ‘New Light on the Mystery of December 1981’, 5.

upon Poland.⁷⁸ Dus, de staat van beleg werd als het betere alternatief van een interventie gezien. Haig stond bovendien niet alleen in deze mening. Ronald I. Spiers, assistent minister van Buitenlandse Zaken op het gebied van inlichtingen en onderzoek, stuurde op 15 juni een memorandum naar Haig waar de hetzelfde perspectief gedeeld werd: Hij geloofde dat de staat van beleg geïmplementeerd zou kunnen worden als een afschrikmiddel voor de Sovjets, als een middel om een interventie af te houden. Hij schreef: 'A declaration of martial law [...] would be different; it would be intended to prevent civil disturbances from developing, thus depriving the Soviets of this pretext for intervention.'⁷⁹

Kortom, de staat van beleg was in de ogen van de regering-Reagan "the lesser evil" en het beleid was hier dan ook naar: met een toeknijpend oog volgden ze de gebeurtenissen in Polen. Het beleid van de VS vóór september 1981 was dus opmerkelijk afzijdig. In de volgende paragraaf zal gekeken worden naar het beleid van de VS nadat Kukliński de gedetailleerde plannen voor de staat van beleg had verzonden.

Het beleid van de regering-Reagan na de informatie van Kukliński

In de inleiding kwam al aan bod hoe verschillende auteurs ervan overtuigd zijn dat de VS niet adequaat reageerden op de gebeurtenissen in Polen omdat zij de informatie van onder andere Kukliński niet serieus namen. De Amerikaanse beleidsmakers hadden niet gedacht dat de Poolse overheid echt de staat van beleg zou implementeren. De tweede paragraaf van dit hoofdstuk bevestigt deze gedachte al aardig, en in deze laatste paragraaf zal gekeken worden naar wat het beleid van de Amerikanen dan was nadat ze de gedetailleerde plannen en waarschuwingen van Kukliński hadden ontvangen.

Dat die plannen ontvangen en gelezen werden, is namelijk wel zeker. Sommige auteurs claimden na de val van de muur het tegenovergestelde; dat er niet goed gebruik werd gemaakt van Kukliński's materiaal, omdat het niet goed gedistribueerd was.⁸⁰ Michael Dobbs claimt zelfs dat 'even Secretary of State Alexander Haig was unaware of Kukliński's existence'⁸¹, wat simpelweg onzin is. Niet alleen staat zijn naam op de ontvangstlijsten van de memoranda en zelfs sommige directe vertalingen, in zijn memoires staat een verwijzing naar de informatie van Kukliński. Zijn naam is er niet bij opgeschreven, maar de informatie is overduidelijk afkomstig van hem. Op een vraag van een collega over wat Haig's voorspellingen waren met betrekking tot de gebeurtenissen in Polen, antwoordde hij namelijk: "'It [repression] will still come, and when it does, it will come on a weekend, when the factories are closed.'" Haig dikt deze ongelooflijk intuïtieve gevoelens aan door eraan toe te voegen dat 'Though I [...] had no foreknowledge of events, suppression would come that very night'⁸². Dit is letterlijk de informatie die op de filmrol stond die Kukliński halverwege september verstuurde, dus van voorkennis was zeker sprake.

Ondertussen liepen de schulden van Polen op en was het land op de rand van faillissement. Daarom stuurde Haig de president op 1 december een memorandum

⁷⁸ Haig, *Caveat*, 247.

⁷⁹ NSA, Soviet Flashpoints collection, 'Memorandum from Ronald I. Spiers to the Secretary of State, "Polish Resistance to Soviet Intervention"', 15 juni 1981, Ronald I. Spiers, in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, 304-306, aldaar 305.

⁸⁰ Tina Rosenberg, *The Haunted Land: Facing Europe's Ghosts After Communism* (New York 1995) 205-207. Zie ook Dobbs, *Down With Big Brother*, 73.

⁸¹ Dobbs, *Down With Big Brother*, 463.

⁸² Haig, *Caveat*, 246.

met het voorstel meer financiële steun te geven aan Polen. Hij stelde zelfs ‘prompt action’⁸³ voor. De reden hiervoor was dat ‘Poland is on the verge of potentially catastrophic economic crisis – the sort of crisis that could demoralize and discredit the democratic forces and lead to the re-imposition of an inflexible Soviet-style communist dictatorship.’⁸⁴ Het lijkt hier of de Amerikanen door hadden dat een een “Soviet-style” dictatuur – staat van beleg ofwel regelrechte interventie – niet uitgesloten was. Met andere woorden; dat zij geluisterd hadden naar Kukliński. Echter, de implementering van de staat van beleg zorgde juist voor het herzien van het beleid en het terugtrekken van de beloofde steun.⁸⁵

Haig’s helderziende blik (ofwel de informatie van Kukliński) had bovendien niet of nauwelijks invloed op het politieke beleid van de VS in de maanden voorafgaand aan de staat van beleg. Voor het geval van Sovjetinterventie waren al in 1980 rampenplannen opgesteld, maar dit was voor het geval van interne onderdrukking niet het geval.⁸⁶ Sterker nog, de regering-Reagan was volgens *The Washington Post* ‘caught off guard’⁸⁷ toen de staat van beleg geïmplementeerd werd en ook Haig schreef in zijn memoires dat hij verrast was.⁸⁸

Dit had niet hoeven gebeuren als de informatie van Kukliński serieuzer was genomen. Maar veel belangrijker nog is het signaal dat af werd gegeven door de stilte. Toen Kukliński het land uit was, wisten de Poolse beleidsmakers dit natuurlijk snel genoeg. Vanaf daar was het een snelle som: de VS hadden de plannen voor de staat van beleg, de Polen wisten dit en op hun beurt wisten de Amerikanen dat de Polen wisten dat ze de plannen hadden. Het is dus ook niet vreemd dat het Poolse bewind een reactie vanuit Washington verwachtte. De VS hadden *Solidarność* kunnen waarschuwen, bijvoorbeeld. Er gebeurde echter niets. Haig schreef hierover dat ‘I felt that the United States, partly because of the time difference, was somewhat behind the action.’⁸⁹ Dit mag gerust als een understatement gezien worden. Pas na vijf dagen van staat van beleg sprak president Reagan over de situatie in een persconferentie. Hij veroordeelde de implementering van de staat van beleg en zei dat het onmogelijk was om Polen in deze situatie financieel te blijven steunen.⁹⁰ Dit betekende onder andere het stoppen van de door de VS gesponsorde vrachten met landbouw- en zuivelproducten.⁹¹ De stilte net voor en na de implementering van de staat van beleg draagt ook bij aan het idee van “silent approval” uit de vorige paragraaf.

Of Reagan Kukliński’s informatie wel met ernst had bekeken als hij in de toekomst had kunnen kijken, blijft de vraag. Per slot van rekening achtte de regering-Reagan deze interne oplossing als het minst slechte van twee kwaden. Interessant is dat de meerderheid van de Poolse bevolking de implementering van de staat van beleg juist erger vond dan een buitenlandse interventie. Een voorbeeld hiervan stond in *The New York Times* van 20

⁸³ NSA, Soviet Flashpoints collection, ‘Memorandum from Alexander Haig to President Reagan, “U.S. Assistance Program for Poland”’, 1 december 1981, Alexander M. Haig, Jr., in: Paczkowski en Byrne, *From Solidarity to Martial Law*, 409-410, aldaar 409.

⁸⁴ ‘Memorandum from Alexander Haig to President Reagan, “U.S. Assistance Program for Poland”’, 1 december 1981, 409.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Haig, *Caveat*, 247.

⁸⁷ Joseph Kraft, ‘Caught Off Guard’, *WP*, 15 december 1981, A23.

⁸⁸ Haig, *Caveat*, 247.

⁸⁹ Ibidem, 249.

⁹⁰ ‘After 16 Months, Repression Crushes ‘Renewal’’, *NYT*, 20 december 1981.

⁹¹ Paczkowski en Byrne, ‘Chronology of Events’, xlvi.

december 1981 (een week na de implementering van de staat van beleg). Een journalist schreef hier het volgende over:

For Poles, however, what happened last week almost seemed worse. So much Polish blood has been spilled at the hands of foreigners [...]. "I could understand it when they were Germans," said an elderly woman in Warsaw. "But these are Poles."⁹²

De regering-Reagan had dus waarschijnlijk de relatieve internationale vrede willen bewaren, want voor een interne oplossing kon de SU verantwoordelijk gehouden worden. Wat de motieven ook waren, de besluiten werden niet genomen op basis van de wensen van het Poolse volk, of – relevanter voor dit onderzoek – op basis van de informatie van Kukliński.

Deelconclusie

Wat er gebeurd zou zijn als de regering-Reagan met minder scepticisme met Kukliński's berichten om was gegaan, zal speculeren blijven. Echter, hoe belangrijk, accuraat en uniek de informatie ook was over de periode van september tot begin november, het is niet cruciaal geweest in de besluitvorming van de VS. Deze conclusie kan getrokken worden op basis van de twee belangrijkste bevindingen van deze deelvraag. Zo kan er uit de tweede paragraaf geconcludeerd worden dat de Amerikaanse regering niet echt tegen de implementering van de staat van beleg was. Deze interne oplossing werd beter geacht dan een interventie. De stilte in het beleid die met deze goedkeuring gepaard ging, kan voor het Poolse militaire bewind goed als een soort groen licht geweest zijn. In de derde paragraaf wordt deze gedachte bevestigd. Zelfs toen de Amerikanen de gedetailleerde plannen in handen hadden, ontnamen ze Jaruzelski nog niet het – in het vorige hoofdstuk zo belangrijk gebleken - verrassingseffect. Sterker nog, de regering-Reagan claimde zelf ook verrast te zijn door de implementering van de staat van beleg, terwijl hun spion daar toch meerdere malen voor gewaarschuwd had. Kukliński's informatie was dus, hoewel hij zijn best gedaan heeft in een gevaarlijke tijd voor hem, niet doorslaggevend tijdens dit sleutelmoment. Waar de crisis in het vorige sleutelmoment afliep met een sisser, was dit in december 1981 niet zo. Drastische maatregelen werden getroffen in Polen om *Solidarność* de kop in te drukken en ook in het leven van de Kukliński familie veranderde veel: zij werden Amerikaanse burgers.

⁹² 'After 16 Months, Repression Crushes 'Renewal'', *NYT*.

Conclusie

In deze scriptie werd gezocht naar een andere benadering van de door zovelen als cruciaal aangemerkte spion Ryszard Kukliński. De hoofdvraag luidde dan ook: in hoeverre kan de informatie die Kukliński tijdens de Poolse Crisis doorspeelde naar de CIA als “cruciaal” worden gekenmerkt voor de bepaling van het Amerikaanse beleid richting Polen en de SU? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, werden er drie deelvragen toegepast op twee sleutelmomenten in de crisis. De eerste vraag was wat de informatie die Kukliński op dat moment deelde precies was. De tweede vraag had betrekking op het beleid van de Amerikaanse regering richting Polen voordat zij die informatie in handen kregen. Uit deze vraag kwam de derde deelvraag voort, waarin het beleid na het verkrijgen van de informatie geanalyseerd werd. In deze conclusie worden de twee sleutelmomenten naast elkaar gelegd, om vervolgens een afgewogen antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag.

In het eerste hoofdstuk werd het beleid van de regering-Carter tussen juli en december 1980 geanalyseerd. Het bericht dat Kukliński begin december stuurde diende als grenslijn voor het meten van de invloed die Kukliński's informatie gehad zou kunnen hebben op het beleid van de Amerikanen. De kern van Carter's beleid – zowel vóór als na dit bericht – was het ontmoedigen en vooral niet provoceren van de Sovjets. Dit werd gedaan door middel van publieke verklaringen die waarschuwingen bevatten. Hoewel er geen sprake was van harde taal of het gereedmaken van de troepen, had de regering-Carter de Sovjets wel het verrassingselement voor een interventie ontnomen. Voor dit beleid kan Kukliński's informatie echter nauwelijks cruciaal genoemd worden. Al voor het bericht op 5 december binnenkwam, hadden de ministers rampenplannen opgesteld, publieke verklaringen gemaakt en hun satellietbeelden nagekeken voor eventuele ongehoorde beweging in het Oostblok. Wat wel toegeschreven kon worden aan Kukliński, was het noemen van de datum van een mogelijke interventie, zodat Carter nóg een publiek statement en waarschuwing kon schrijven. Echte actie kwam er niet voort uit de kennis die de regering had dankzij Kukliński: er was nog te veel twijfel over de betrouwbaarheid van de bron.

Waar er bij Carter twijfel was over in hoeverre Kukliński's materiaal geloofd moest worden, werd de informatie die hij doorstuurde in de periode van september tot november 1981 door de regering-Reagan regelrecht genegeerd. De reden hiervoor was dat de staat van beleg als beter alternatief voor een interventie werd gezien werd door Reagan, al was het voor de Polen allebei even erg. Mede omdat Jaruzelski en zijn Generale Staf het verrassingselement behielden, was de implementering van de staat van beleg succesvol.

De staat van beleg was niet alleen voor Polen en *Solidarność* een verrassing, ook de regering-Reagan zie verbaasd te zijn, “caught off guard”. Deze uitspraak is heel belangrijk voor het antwoord op de hoofdvraag van deze scriptie. Het laat namelijk zien dat de informatie van Kukliński met twijfel en scepticisme werd bekeken en beoordeeld. Kukliński's informatie was op deze manier niet cruciaal of doorslaggevend voor het beleid van beide Amerikaanse regeringen op beide sleutelmomenten.

De Poolse Crisis is een relatief kleine casus om op te bouwen als er algemene uitspraken gedaan worden over spionage *an sich*. Toch roept dit onderzoek op tot vragen over de invloed die een spion überhaupt kan hebben op de loop van de Koude Oorlog. Er zijn wel meer bekende spionnen die belangrijk worden geacht, maar in hoeverre zou één spion nou doorslaggevend kunnen zijn in een tijdperk als de Koude Oorlog? Hier zou meer over nagedacht kunnen worden. Op het gebied van onderzoek naar spionage en inlichtingendiensten moeten sowieso nog grote stappen gemaakt worden. Literatuur over spionnen blijft vaak hangen op een beschrijvend en anekdotisch niveau en vanuit deze

observatie is deze scriptie ook geschreven. Nu vult deze scriptie het gat natuurlijk niet op, want ook dit onderzoek kent tekortkomingen. Zo zijn er veel bronnen nog niet vrijgegeven en vertaald. Bovendien is een groot deel van wat wel vrijgegeven is opgeslagen in het National Security Archive in Washington, waarvan ook maar weer weinig gedigitaliseerd of gepubliceerd is. Deze tekortkomingen met betrekking tot de methode zouden in de loop van de tijd verholpen kunnen worden. Een gebrek aan de inhoudelijke invulling van deze scriptie is bovendien dat er misschien met een te nuchtere blik gekeken wordt naar de verdiensten van Kukliński. Zijn informatie was dan misschien niet doorslaggevend op de twee sleutelmomenten, maar zijn dubbelleven was enorm stressvol. Ook zijn familie heeft – tot hun laatste dagen – geleden onder de manier van leven die hun vader en man had gekozen. En dat allemaal om de Amerikanen te informeren over de gebeurtenissen in Polen. Dit mag zeker niet vergeten worden.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

Carter Library.

Collectie: Brzezinski Donated Box 33.

- 'SCC on Poland', 21 oktober 1980, gedeclasseerd in 2000.
- 'Special Coordination Committee', 23 oktober 1980, gedeclasseerd in 2000.

CIA Freedom of Information Act (FOIA) Electronic Reading Room.

Collectie: *Preparing for Martial Law: Through the Eyes of Colonel Kukliński*.

Zie: <https://www.cia.gov/library/readingroom/collection/preparing-martial-law-through-eyes-colonel-ryszard-kukliński>.

- 'Intelligence Information Special Report: Current Status of Preparations for Declaration of Martial Law in Poland', 7 oktober 1981, gedeclasseerd in 2008.
- 'Memorandum 18 September 1981', 18 september 1981, gedeeltelijk gedeclasseerd in 2008, John H. Stein.
- 'New Draft Decree on Martial Law and Current Situation in Poland', 9 september 1981, gedeclasseerd in 2008, Clair George.
- 'Postcard: 11 August 1972', 11 augustus 1972, gedeclasseerd in 2007, Ryszard Kukliński.

National Security Archive (NSA)

Collectie: Soviet Flashpoints.

In: Andrzej Paczkowski en Malcolm Byrne, *From Solidarity to Martial Law: The Polish Crisis of 1980-1981* (New York 2007), zie paginanummers per bron.

- 'CIA Alert Memorandum, "Poland"', 3 december 1980, 138-139.
- 'CIA Situation Report, "Poland"', 8 december 1980, 165-166.
- 'Memorandum from Ronald I. Spiers to the Secretary of State, "Polish Resistance to Soviet Intervention"', 15 juni 1981, Ronald I. Spiers, 304-306.
- Memorandum from Alexander Haig to President Reagan, "U.S. Assistance Program for Poland", 1 december 1981, Alexander M. Haig, Jr., 409-411.
- 'Message from Ryszard Kukliński to CIA', 26 april 1981, Ryszard Kukliński, 273-274.
- 'Message from Ryszard Kukliński to CIA', 15 september 1981, gedeclasseerd in 1994, Ryszard Kukliński, 363-364.
- 'Minutes of U.S. Special Coordination Committee Meeting', 7 december 1980, 162-164.
- 'President Carter's Letter to Allies on Poland', 1 september 1980, Jimmy Carter, 81-82.
- 'Special Coordination Committee, Summary of Conclusions, "Meeting on Poland", with Attachment', 23 september 1980, 87-92.

Niet in bundel van Paczkowski en Byrne, maar wel opgeslagen in het National Security Archive:

- 'CIA Situation Reports', 5 december 1980, gedeclasseerd in 1999. Uit beleefdheid ingescand door NSA voor mij, in box 51 van de collectie opgeslagen in NSA, Washington.

Kranten

- 'After 16 Months, Repression Crushes 'Renewal'', *The New York Times*, 20 december 1981.
- Gwertzman, Bernard, 'Russians Ready for Possible Move on Poland, U.S. Says', *The New York Times*, 8 december 1980, A1.
- Kraft, Joseph, 'Caught Off Guard', *The Washington Post*, 15 december 1981, A23.
- Weiser, Benjamin, 'Polish Officer was U.S.'s Window on Soviet War Plans', *The Washington Post*, 27 september 1992.

Overig

- SAPMO-BArch, J IV 2/2 A-2368, 'Minutes of Warsaw Pact Leadership Meeting in Moscow', 5 december 1980, in: Andrzej Paczkowski en Malcolm Byrne, *From Solidarity to Martial Law: The Polish Crisis of 1980-1981* (New York 2007) 141-161.

Literatuur

- Brzezinski, Zbigniew, *Power and Principle: Memoirs of the National 1981 Security Adviser, 1977-* (New York 1983).
- Byrne, Malcolm, 'New Evidence on the Polish Crisis 1980-1981' in: *Cold War History Project Bulletin 11* (Washington 1998) 3-4.
- Dobbs, Michael, *Down With Big Brother: the Fall of the Soviet Empire* (New York 1996).
- Fischer, Benjamin, 'The Villification and Vindication of Colonel Kukliński' in: *Preparing for Martial Law, CIA FOIA Booklet* (2011) 11-25.
- Haig Jr., Alexander M., *Caveat: Realism, Reagan, and Foreign Policy* (Londen 1984).
- Kramer, Mark, 'Colonel Kukliński and the Polish Crisis 1980-1981', in: *Cold War International History Project Bulletin 11* (Washington 1998).
- Kramer, Mark, 'Jaruzelski, the Soviet Union, and the Imposition of Martial Law in Poland' in: *Cold War International History Project Bulletin 11* (Washington 1998) 5- 11.
- Kramer, Mark, 'US Intelligence Performance and US Policy during the Polish Crisis of 1980-1981: Revelations from the Kukliński Files', *Intelligence and National Security* 26 (2011) 2-3, 313-329.
- MacEachin, Douglas, *US Intelligence and the Confrontation in Poland, 1980-1991* (Pennsylvania, 2002).
- Paczkowski, Andrzej en Malcolm Byrne, *From Solidarity to Martial Law: The Polish Crisis of 1980-1981* (New York 2007).
- Rosenberg, Tina, *The Haunted Land: Facing Europe's Ghosts After Communism* (New York 1995).
- Weiser, Benjamin, *A Secret Life: The Polish Colonel, his Covert Mission and the Price he Paid to Save his Country* (New York 2004).